

Matti Lahti

Syytetyn tunnustus todistelukeinona

1. Johdanto

Rikosasiassa rangaistusvastuun toteuttamisen edellytys on, että syytteessä olevan vastaajan todistetaan tehneen syytteen teonkuvauksen mukaisen teon. Näyttövelvollisuus eli todistustaakka rikosasiassa on syyttäjällä tai asianomistajalla. Syytetyn suhtautuminen ei kuitenkaan ole merkitystä vailla, vaan usein syytteen näytetyksi tuleminen perustuu keskeisesti syytetyn vapaaehtoiseen valintaan, teon tunnustamiseen. Käytännössä syytetyn tunnustus on yleisin todistelukeino rikosasioissa.¹

Vaikka syytetyn tunnustukseen liittyy harvoin oikeudellisia tai muita ongelmia, kysymys on periaatteellisesti tärkeästä todistusoikeudellisesta ilmiöstä, jonka sisältö on monisyisempi kuin arkipäivän tuomitsemistoiminnassa tulee ajatelleeksi.

Kirjoitus rajoittuu vain syytetyn tunnustukseen. Käsittelyn alaisiksi en ota muiden rikosprosessin asianosaisten tunnustuksia, vaikka nekin ovat mahdollisia. Kun tunnustus on asianosaisten ilmoitus, että jokin oikeudenkäynnin vastapuolen esittämä asianosaiselle epäedullinen tosiseikka on totta, tunnustuksen voi tehdä myös asianomistaja tai virallinen syyttäjä. Syyttäjä voi esimerkiksi ilmoittaa, että jokin tapahtumatieto, jolla syytetty perustelee väitettään toimimisestaan hätävarjelutilanteessa, pitää paikkansa.

Tärkein syy kirjoituksen aiheenvalintaan on halu hieman syventyä sellaiseen erittäin yleiseen oikeudelliseen ilmiöön, jonka useimmiten tuomarintyössä sivuuttaa itsestäänselvyytensä. Rutiininomaisessa suhtautumisessa on vaarana se, että ongelmaa ei havaitse silloinkaan, kun se on esillä. Toinen virike aiheenvalintaan on 1.10.2006 voimaan tuleva rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskeva uudistus, jossa otetaan laajaan käyttöön syytetyn tunnustamisessa asioissa kirjallinen käsittely.²

Oikeudenkäymiskaassa (OK) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL) käytetään syytetystä nimitystä rikosasian vastaaja tai vain vastaaja. Vaikka vastaaja on sanana neutraalimpi, syytetty on selkeämpi nimitys ja se on säilyttänyt kirjallisuudessa valta-asemansa. Siksi tässäkin kirjoituksessa käytetään tätä nimitystä.

¹ Tekstissä esitetty väite perustuu käytännön tuomarintyössä saatuun sormituntumaan. Tunnustuksen yleisyydestä enemmän jaksossa 4.

² Ks. uusi ROL 5a luku (244/2006). Perusteluista ks. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2003:11: Rikosprosessin tarkastaminen ja HE 271/2004 vp.

2. Tunnustuksesta yleensä

Tunnustus on asianosaisen oikeudenkäynnin aikana antama selitys siitä, että jokin vastapuolen väittämä, asianosaiselle epäedullinen seikka on tosi.³ Näin ollen syytetyn tunnustus on oikeudenkäynnissä annettu lausuma, että syyttäjän tai asianomistajan väittämä syytetylle haitallinen seikka pitää paikkansa. Tunnustuksen oikeudellinen merkitys on erilainen dispositiivisessa jutussa ja indispositiivisessa jutussa, johon jälkimmäiseen juttutyypin rikosasia kuuluu.

Tunnustuksen oikeusvaikutuksesta säädetään OK 17:4:ssä. Tämän pykälän 1 momentti koskee asioita, joissa sovinto on sallittu eli dispositiivisia asioita. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan asianosaisen tunnustettua oikeudessa jonkin seikan tunnustus on hänen osaltaan sitova. Momentin toinen virke koskee tunnustuksen peruuttamista dispositiivisissa asiassa.

OK 17:4.2:ssa säädetään tunnustuksen merkityksestä muissa kuin dispositiivisissa asioissa, muun muassa rikosasioissa. Säännöksen mukaan oikeuden on tällaisessa asiassa tutkittava, mikä vaikutus asianosaisen tunnustuksella todisteena on oleva. Molemmissa momenteissa kysymys on vain tuomioistuimessa tehdystä tunnustuksesta.

Tunnustus on eri asia kuin kanteen myöntäminen, jolla tarkoitetaan vastaajan ilmoitusta, että kantajan koko vaade voidaan hyväksyä. Tunnustuksen sitovuus dispositiivisessa asiassa merkitsee, että tunnustettu seikka on siten riidaton, että muuta todistelua siitä ei tarvita. Tosin sitovuutta ei ole sisällöltään mahdottomalla, notorisesti väärällä tai muuten selvästi totuudenvastaisella tunnustuslausumalla.⁴

Myöntämisen merkitys rikosasiassa poikkeaa siitä, mitä se on dispositiivisessa riita-asiassa. Ensinnäkin syytetty ei voi myöntää rikosasian keskeisintä osaa eli rangaistusvaatimusta. Hän ei voi etukäteen maksaa valtiolle sakkoa, jonka uskoo oikeudenkäynnissä saavansa. Toisaalta rikosasiassa voi olla kysymys myös vahingonkorvausvaatimuksesta, joka on dispositiivinen ja jonka syytetty voi myöntää oikeaksi. Korvausvaatimukseen liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä jaksossa 8.

Syytetyn ilmoituksella, että hän myöntää syytteen oikeaksi, ei ole sitovaa merkitystä. Kun tällaista ilmaisua kuitenkin usein käytetään, on selvitettävä, mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan. Rangaistuksen tuomitseminen edellyttää rikollisen teon lisäksi, että myös muut tuomitsemisen vaatimukset täyttyvät, esimerkiksi teon tahallisuus tai tuottamuksellisuus. Lisäksi edellytetään, että käsillä ei ole mitään rikoslain 4 luvun mukaista vastuuvapausperustetta eli teon oikeuttamis- tai anteeksiantoperustetta. Kun tuomioistuimen asia on päättävä, onko syytetyn teko rikos ja mikä rikos, syytetyn syytteen myöntäminen on irrelevanttia. Keskeistä on vain se, onko hän tunnustanut vai ei.⁵

Syytetty voi tunnustaa syytteen teonkuvauksen oikeaksi kokonaan tai osaksi. Tunnustus voi kohdistua syytteessä esitettyihin oikeustositseikkoihin tai todistustosi-

³ Tirkkonen s. 136 ja Halila s. 67. Halila käyttää epäedullisen sijasta sanaa haitallinen.

⁴ Lappalainen 2003 s. 469.

⁵ Frände s. 202–203.

seikkoihin.⁶ Tunnustuksen kohteena voi olla ulkonainen teko sellaisena kuin se on syytteessä kuvattu tai jokin osa siitä. Lisäksi rikoksen rakenteeseen kuuluu sellaisia juridista päättelyä vaativia ilmiöitä, joilla ei ole suoraa ulkomaailmassa havaittavaa fyysistä olomuotoa. Tällaisia ovat teon subjektiiviseen puoleen kuuluvat tahallisuus ja tuottamus. Niiden olemassaolon tuomioistuin joutuu päättelemään muiden teko-olosuhteiden ja syytetyn kertoman perusteella. Kun syytetyn lausuma ei sido tuomioistuinta, se voi tuottamuksen puutteen vuoksi hylätä syytteen, vaikka syytetty ei ole vedonnut tähän seikkaan.⁷ Jos tällaiseen ratkaisuun ollaan päätyvässä, pitäisin asianosaisten kuulemista tästä kysymyksestä etukäteen tarpeellisena, jotta päätös ei tulisi kaikille osapuolille yllätyksenä.

Syytetty ei aina esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissäkään halua tai osaa ilmoittaa näkemystään, onko hän tehnyt jonkin teon vai ei. Tämä voi johtua haluttomuudesta edesauttaa asian selvittämistä tai muistamattomuudesta, johon yleisin syy lienee päihetyminen. Sitä, että syytetty ei kiellä tekoa tai vaikenee kokonaan, ei kuitenkaan saa tulkita tunnustukseksi.

Tunnustuksella on rikosasiassakin muodollisen sitovuuden puuttumisesta huolimatta vahva todistusvoima. Tunnustusta on kutsuttu todisteiden kuningattareksi (regina probationum). Tunnustetun seikan olemassaolo katsotaan rikosoikeudenkäynnissä usein riittäväksi näytöksi, jollei asiassa ole tullut ilmi erityistä tunnustusta vastaan puhuvaa seikkaa. Varauksellisuus koskee erityisesti vakavia rikosasioita, joissa vaara siitä, että syytetyn tunnustus ei vastaa totuutta, lienee suurempi ja ainakin väärästä tuomiosta tulevat vahingot tuntuvammat. Siksi syyttäjän tai asianomistajan on varauduttava vakaavaa rikosta (esim. tahallista henkirikosta) koskevassa oikeudenkäynnissä esittämään syytetyn tunnustuksesta huolimatta muuta syytettä tukevaa näyttöä.

3. Tunnustuksen oikeushistoriaa

Harvalla oikeudellisella ilmiöllä on niin merkittävä menneisyys kuin syytetyn tunnustuksella. Nykyajan näkökulmasta katsoen tunnustuksen historia on yleisinhimillisyyden kannalta julma. Erityisesti kidutus on ollut hyvin keskeisessä roolissa tunnustuksen edesauttamiseksi.

3.1. Legaalisen todistusharkinnan aika

Suomessa uudistettiin oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevat OK 17 luvun säännökset ja virallisesti siirryttiin nykyisin voimassa olevaan vapaaseen todistusharkintaan

⁶ Lappalainen 2003 s. 469, Frände s. 203 ja Halila s. 213–217.

⁷ Frände s. 203.

vasta vuonna 1948. Sitä ennen käytössä oli legaalinen todisteiden harkinta, jossa syytetyn tunnustuksesta oli olemassa omat sääntönsä.

Legaalinen todistusteoria perustui vuoden 1734 lakiin. Tosin jo ennen sitä todistusharkinta oli ilman lainsäädäntöä perustunut legaaliseen todistusharkintaan.⁸ Vuoden 1734 lain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 29 §:n mukaan kaksi todistajaa oli täysi näyttö ja yksi todistaja puoli näyttöä. Yhden todistajan näyttöä voitiin täydentää valalla. Syytetyn tunnustus oli kuolemanrangaistukseen johtavia rikoksia lukuunottamatta saman luvun 36 §:n mukaan täysi näyttö.⁹ Kirjallisten todisteiden harkinta oli vuoden 1734 lain mukaan vapaata.

Legaalisisessa todistusharkinnassa ei kiinnitetty huomiota todistajan uskottavuuteen, vaan todistajat olivat yhdenvertaisia ja heitä oli uskottava. Toisaalta tähän järjestelmään kuului monia rajoituksia siitä, ketkä saivat olla todistajina. Esimerkiksi oma perheenväki ja palkolliset eivät saaneet todistaa isäntää koskevassa asiassa. Kun täyttää näyttöä ei muuten saatu, todistelua täydentämään voitiin käyttää asianosaisen valaa. Vaikka tuomarilla ei ollut valtaa punnita todistajakertomusten arvoa, hänellä oli oikeus harkita, oliko asianosaisella mahdollisuus antaa vala.¹⁰

Siirtyminen legaalisisesta todistusharkinnasta vapaaseen todisteiden harkintaan tapahtui liukuen siten, että vuoden 1948 lainsäädäntö oli vain virallinen virstanpylväs. Oikeuskäytännössä oli jo paljon ennen sitä vähitellen siirrytty vapaan todistusteorian suuntaan. R. A. Wreden komiteaehdotuksilla alkanut ja useilla muilla ehdotuksilla jatkunut oikeuslaitoksen kokonaisuudistushanke ei johtanut lopputulokseen 1900-luvun alkupuolella. Kun todistusoikeuden uudistusta pidettiin kiireellisenä prosessi-oikeuden osa-alueena, vuonna 1935 annettiin eduskunnalle ehdotus OK 17 luvun uudistamiseksi, joka kuitenkin hyväksymisen jälkeen jätettiin lepäämään yli vaalien. Vuoden 1938 valtiopäivillä lakiehdotus vielä hylättiin.¹¹ Todisteluoikeus uudistettiin sitten vasta toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1948. Oikeuslaitoksen kokonaisuudistus tai ainakin laaja-alaisempi uudistus toteutui puolestaan vasta 1990-luvulla.

⁸ Letto-Vanamo s. 41.

⁹ Ruotzin Waldacunnan Laki, hyväxi luettu ja watan otettu Herrain Päiwillä Wuonna 1734: Oikeudenkäymisen Caari XVII lucu 29. §: Caxi todistajaa owat täysi todistus, sijnä cuin he yhtä pitäwät. Yxi todistaja itze asiasta, ei mahda käyda enämmästä cuin puolesta todistuxesta: ja silloin pitä sen, jonka päälle cannetan, walalla itzens puhdistaman. Ellei hän ole sen laitainen, että se hänelle myöden annetaa taitan; nijn ei ei mahda händä asiaan langettaa.

36. §: Tunnustettu asia on nijn hywä cuin todistettu: cosca se, jonca päälle cannetan, ja lailliseen ikään tullut on, eikä ole mielipuoli, wapamielisesti tunnusta asian Oikeuden edesä, ja ei ole siihen kidutettu, peljätetty, eli petollisesti wieteldy. Mutta ei pidä ketän ricoxisa, jotca hengen päälle käywät, langettaman oman tunnustuxen päälle, ellei nijtä asian-haaroja löyttä, jotca tunnustuxen wahwistawat.

¹⁰ Nousiainen s. 296–297.

¹¹ Nousiainen s. 298.

3.2. Vuoden 1734 lakia edeltänyt aika

Keskiajalla Ruotsi-Suomessa oli vallalla rinnakkain kaksi erilaista oikeudenkäyntimenettelyä: myötävannoja- ja lautakuntaprosessi. Näistä vanhempi oli myötävannojiin perustuva menettely, joka oli voimassa vuoteen 1695 saakka. Myötävannojamennettely perustui siihen, että rikoksesta epäillyllä oli velvollisuus todistaa itsensä syyttömäksi. Tämän syytetty saattoi tehdä tarjoutumalla vannomaan puhdistusvalan. Suurimmissa jutuissa syytetyn oma vala ei riittänyt, vaan hänen tuli hankkia rikoksen törkeydestä riippuen erisuuruinen määrä myötävannoja. Myötävannojat eivät tienneet välttämättä rikoksesta mitään, he vain vakuuttivat syytetyn vannoneen oikein ja takasivat hänen uskottavuuttaan.¹²

Myötävannojajärjestelmässä ei aiheellisella totuudella ollut merkitystä. Jos syytetty ei pystynyt hankkimaan riittävästi myötävannoja, hänet tuomittiin. Järjestelmä perustui kristilliseen käsitykseen valan pyhyydestä, joka oli sielun autuuden tae. Jos vannoi vastoin totuutta, menetti sielunsa paholaiselle.¹³

Myötävannojamennettelyn rinnalla esiintynyt lautakuntamennettely jatkui muodollisesti vuoden 1734 lakiin saakka, jolloin lautakunta sai todistuskeinon sijasta ratkaisuaseman tuomarin rinnalle. Sitä edeltäneellä, todistelukeinona toimineella lautakunnalla oli yhteyttä roomalais-kanonisen oikeuden mukaiseen tutkintamennettelyyn, inkvisitioon. Lautakunta asetettiin aluksi erikseen kutakin juttua varten, mutta myöhemmin se väkiintui pysyväksi 12 miehiseksi elimeksi. Kristofferin maanlain mukaan lautakunta oli todistelukeino siinä mielessä, että se ratkaisi syyllisyyskysymykseen. Jos lautakunta ei ollut yksimielinen, syyttömäksi julistamiseen tarvittiin seitsemän lautamiehen ääni.

Roomalais-kanonisesta oikeudesta oli peräisin summaarisemmassa oikeudenkäyntimenettelyssä tutkittujen ns. notoristen eli selvien rikosten käsittely. Ne ratkaistiin heti ja rangaistus pantiin myös täytäntöön. Notorisiin rikoksiin luettiin rikokset, jotka syytetty tunnusti oikeuden edessä. Lautakuntamennettelyyn ja inkvisitorisiin menettelmiin liittyi alttiutta kidutuksen ja muiden painostuskeinojen käyttöön tunnustuksen aikaansaamiseksi. Inkvisitorisessa prosessissa tuomari ei ollut vain puheenjohtaja vaan toimi aktiivisesti totuuden selvittämiseksi asianosaisen kuulustelussa. Tuomari saattoi toimia myös syyttäjänä ja tässä toimessa voimakkaasti painostaa syytettyä tunnustukseen. Vaikka kidutus ei ollut ilmeisesti Ruotsi-Suomessa kovin yleistä verrattuna muuhun Eurooppaan, on ainakin Tukholman raastuvanoikeudessa keskiajan lopulla käytetty peukaloruuvia.¹⁴ Jos näyttö syyllisyydestä ei ollut riittävä, saatettiin 1500 ja 1600-luvuilla siirtää jutun käsittely tulevaisuuteen ja pitää epäiltyä vangittuna uusien todisteiden tai syytetyn tunnustukseen kypsytymisen toivossa.¹⁵

¹² Inger s. 52–53 ja Letto–Vanamo s. 39.

¹³ Inger s. 53.

¹⁴ Inger s. 55.

¹⁵ Inger s. 57 ja Forssman s. 93.

4. Tunnustuksen yleisyys

Käsiteltäessä jotakin oikeudellista ilmiötä olisi hyvä tietää sen tosiasiallisesta esiintymisestä. Syytetyn tunnustuksesta olisi tärkeä mm. tietää,

- kuinka yleisestä tunnustaminen on,
- miten tämä yleisyys vaihtelee eri rikostyypeissä ja
- miten tunnustukseen todistelukeinona käytännössä suhtaudutaan.

Valmista tilastotietoa näistä kysymyksistä ei ole. Empiiriseen aineistoon perustuva oikeussosiologinen tutkimus syytetyn tunnustuksen yleisyydestä ja siihen suhtautumisesta käytännössä olisi Suomessa paikallaan.

Tarkan tiedon puuttuessa on tyydyttävä sormituntuma-arvioon. Tällainen arvioni on, että enemmistö kaikista käräjäoikeuden rikosasiaratkaisuista perustuu syytetyn tunnustukseen.

Kaikilla rikosasiaratkaisuilla tarkoitan käräjäoikeuden istunnossa käsiteltyjä rikossyyteasioita, joita on ollut viime vuosina noin 70.000 asiaa.¹⁶ Kun näistä asioista arviolta puolessa on kysymys useammasta kuin yhdestä syytekohtasta ja samassa syytekohtassa voi olla useita syytettyjä, yksiselitteisen yhden prosenttiluvun laskeminen siitä, miten yleistä syytetyn tunnustaminen on, ei ole mahdollista, vaan vastaus tunnustuksen yleisyyteen tulisi olla eritellympi. Tunnustus riippuu paljon rikoslajista. Esimerkistä rattijuopumuksissa tunnustusprosentti lienee yli 90, koska niissä veren alkoholipitoisuuden mittaustulos on ylivertainen todistuskeino, joka tekee syytteen kiistämisen hankalaksi.

Tunnustuksen yleisyydestä Ruotsissa on olemassa eräitä hajatietoja.¹⁷ Lähteenä olevassa kirjoituksessa mainitaan tutkimuksesta, jonka mukaan Lundin käräjäoikeuden vuonna 1975 ratkaisemissa rikosjutuissa $\frac{3}{4}$ syytetyistä oli tunnustanut. Uudemman tutkimuksen mukaan Tukholman käräjäoikeuden kahdelta osastolta kesäkuulta 1996 kerätyistä 171 tapauksesta 79:ssä syytetty oli tunnustanut kaikki tekonsa ja lisäksi 33 syytettyä jonkin tekonsa. Näin ollen rikosjutuista $\frac{2}{3}$:ssa oli jokin teko tunnustettu. Samassa kirjoituksessa on tieto, että englantilaisten ja amerikkalaisten tutkimustulosten mukaan täydellinen syytetyn tunnustus on ollut 42–76 %:ssa tapauksista.

¹⁶ Oikeustilastollisen vuosikirjan 2002 (s. 258) mukaan tarkka määrä vuonna 2001 oli 69 803 rikosasiaa. Lukumäärässä ei ole mukana sakonmuuntoasiat eivätkä pakkokeinoasiat.

¹⁷ Tämän kappaleen tiedot perustuvat lähdeluettelossa mainittuun Forssmanin kirjoitukseen s. 98–99.

5. Tunnustuksen vaikutus rikosoikeudenkäyntiin

5.1. Haastamisvaihe

ROL 5:3.1 mukaan haastehakemuksessa on mainittava muun muassa todisteet, jotka syyttäjä aikoo esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen. Kun syytetyn tunnustus on todiste, syyttäjän on siitä mainittava haastehakemuksessa. Jos tunnustus koskee vain osaa syytteen teonkuvausta, on haastehakemuksessa mainittava, minkä osan teostaan syytetty on tunnustanut ja minkä kieltänyt tehneensä.

Syyttäjän olisi haastehakemuksessa ilmoitettava, esittääkö hän syytettyä kuultavaksi todistelutarkoituksessa. Tämä käy välillisesti ilmi siitä syyttäjän näkemyksestä, onko hänen mielestään syytetyn saavuttava istuntoon henkilökohtaisesti vai sillä uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta.

Käräjäoikeuden antamassa haasteessa syytettyä kehoitetaan vastaamaan syytteeseen joko kirjallisesti tai suullisesti istunnossa (ROL 5:9.1). Jos syytetty on haastehakemuksen mukaan tunnustanut teot, kirjallisen vastauksen vaatiminen on (kuten muutenkin suurimmassa osassa rikosasioita) tarpeetonta. Tunnustetussa jutussa on harvoin tarvetta järjestää valmisteluistuntoa. Näin ollen syytetty haastetaan vastaamaan syytteeseen suoraan pääkäsittelyssä. Haasteeseen liittyvässä kutsussa pääkäsittelyyn on mainittava, millä uhalla syytetyn on saavuttava pääkäsittelyyn (OK 8:1).

5.2. Pääkäsittelyn alkuosa

Haasteessa syytettyä kehoitetaan ilmoittamaan muun muassa kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin, syytteen ja muiden vaatimusten kiistämisen perusteet sekä todisteet, joihin hän vetoaa (ROL 5:9.2). Lainkohdan sanamuoto viittaa siihen, että syytetyltä vaaditaan kantaa siihen, myöntääkö hän syytteen tai muut vaatimukset vai kiistääkö hän ne. Terminologisesti ei kuitenkaan ole syytteen osalta edellä jaksossa 2 esitetyillä perusteilla kysymys myöntämisestä vaan siitä, tunnustaako hän tehneensä syytteessä tarkoitetun teon. Toisaalta syytetyllä on oikeus vastata myös teon oikeudellista arviointia koskevaan kysymykseen eikä olla oikeudenkäynnissä vain todistelukeino.¹⁸

Pääkäsittelyn vaiheistuksessa syytteen ja vastauksen (alkukeskustelun) jälkeen on vuorossa asiaesittely. Sillä tarkoitetaan syyttäjän ja asianomistajan tarkempaa perustelua kannalleen (ROL 6:7.1, 3 kohta). Tämä vaihe sisältää syytteen kehittelyn. Tunnustetussa asiassa asiaesittelyn ei tarvitse olla yhtä seikkaperäinen kuin muissa asioissa. Syyttäjä voi silloin keskittyä lähinnä niihin seikkoihin, joilla on merkitystä teon moitittavuuden ja tuomittavan rangaistuksen arvioinnin kannalta.¹⁹ Syytetyllä on tilaisuus lausua syyt-

¹⁸ Jokela s. 242 ja Ekelöf V s. 174.

¹⁹ Jokela s. 243, Frände s. 265 ja Ekelöf V s. 175.

täjän ja asianomistajan perustelujen johdosta. Tekonsa tunnustaneella syytetyllä ei välttämättä tässä vaiheessa ole tarvetta käyttää puheenvuoroa, koska hänen kertomuksensa itse tapahtumista otetaan vastaan vasta seuraavassa osiossa eli todisteiden vastaanottovaiheessa.

5.3. Syytetyn kuuleminen todistelutarkoituksessa

Asiassa, jossa syytetty on tunnustanut teon, on harvoin tarpeen kuulla asianomistajaa todistelutarkoituksessa tai ulkopuolisia todistajia. Jos näitä kuullaan, kuulemisjärjestys on lähtökohtaisesti se, että asianomistajaa kuullaan ensin, sitten syytettyä ja viimeiseksi todistajia. Kuulemisjärjestyksestä voidaan poiketa asian niin vaatiessa. Syytetyllä ei, toisin kuin asianomistajalla, ole totuudessapysymisvelvollisuutta. Hänen ei välttämättä tarvitse lausua asiasta mitään ja hän voi poiketa kertomuksessaan totuudesta. Tämä oikeus on johdettu siitä kansainvälisiin ihmisoikeuksiin kuuluvasta periaatteesta, että syytetyn ei tarvitse myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen (esim. KP-sopimus 14 art. 3 g kohta). Syytetty voi siten todistelutarkoituksessa kuultuna tunnustaa sellaista itselleen vastaista, mikä ei pidä paikkansa.

Yksinkertaisessa tunnustetussa asiassa on vaarana, että käsittelyn joutuisuuden varjolla syytetyn kuuleminen todistelutarkoituksessa laiminlyödään katsoen, että vastausvaiheessa ilmoitettu teon tunnustaminen on riittävä myös todisteena. Syyttäjä ei vauvau esittämään syytetyn kuulemista todistelutarkoituksessa eikä syytetty itsekään sitä pyydä. Onko tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen velvollisuus kuulla syytettyä nimenomaisesti todistelutarkoituksessa? Haen vastausta tähän kysymykseen ensinnä siitä, että syytetyn tunnustus on todistelua (OK 17:4.2). Jollei todistelua ole esitetty, syyte on hylättävä. Tästä seuraa kysymys, kuinka muodollista todistelumenettelyä tulee olla? Eikö syytetyn vastaukseksi syytteeseen antama tunnustus voi olla samalla todistelua?

Jos tunnustus missä prosessin vaiheessa tahansa hyväksytään, ei toimita ROL 6:7 säädetyn pääkäsittelyjärjestyksen mukaan. Pykälän 2 momentin mukaan asianosaista todistelutarkoituksessa kuultaessa on sovellettava OK 17:32 ja 33:n todistajan kuulemistapaa koskevia säännöksiä. Näin ollen syytetyn kuulemistapa noudattaa pääpiirteissään kyselyjärjestyksen ja todisteluvaiheistuksen (pääkuulustelu, vastakuulustelu) osalta samoja sääntöjä kuin todistajankuulustelu. Näiden sääntöjen noudattaminen vastausvaiheessa ei ole luontevaa.

Toisaalta ROL 6:7 mukainen järjestys ei ole pakollinen, vaan saman luvun 5 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä tehtäväksi poikkeuksen 7 §:ssä säädetystä käsittelyjärjestyksestä. Ongelma on nähdäkseni siinä, kuinka luontevaa on yhdistää todistelu-kuuleminen jo vastauksen yhteyteen. En pitäisi tätä tapaa suositeltavana. Siksi päätäisiin siihen, että prosessin selkeyden vuoksi teon tunnustanutta syytettyä olisi lähtökohtaisesti aina kuultava erikseen todistelutarkoituksessa, vaikka hän on vastauksessa tunnustanut (”myöntänyt”) teon. Kantani on muodollinen, mutta se ei juurikaan pitkitä asian käsittelyä, koska kuuleminen voidaan tehdä tiivistetysti. OK 22:6 mukaan

todistelutarkoituksessa kuuleminen äänitetään, joten tunnustuksesta jää autenttinen todiste. Äänittäminen ei hidasta asian käsittelyä, koska käräjäoikeudessa on tuomarin apuna sihteeri, joka voi hoitaa äänityksen ilman katkosta prosessin kulussa.

Pääkäsittelyssä tulee melko usein eteen tilanne, jossa syytetty ei tunnustakaan tekoa enää niin kuin on tehnyt sen esitutkinnassa. Tätä tilannetta ei säätele OK 17:4.2, joka koskee vain oikeudessa ilmaista tunnustusta. OK 17:32.2 mukaan poliisiviranomaiselle annettu kertomus voidaan lukea, jos se poikkeaa kuultavan oikeudessa antamasta lausunnosta. Tuomioistuimen on vapaan todistusharkinnan mukaan ratkaistava, kumpi syytetyn kertomus on uskottavampi ja mikä merkitys sillä on asian ratkaisuun.

5.4. Tunnustus ja näytön riittävyys

Tunnustus on OK 17:4.2 mukaan rikosasiassa todistelukeino. Tuomioistuimella on ratkaisupakko asioihin, joita sille tuodaan. Rikosasiassa on peruskysymys siitä, onko asiassa esitetty näyttö riittävää. Kun todistustaakka rikosasiassa on syyttäjällä (OK 17:1.2), ratkaisevaa on, onko syytetyn tunnustus riittävä näyttö syyksi lukevan tuomion pohjaksi vai tarvitaanko lisänäyttöä ja miten paljon. Voidaan puhua myös siitä, koska näyttökynnys tulee ylityksi.

Ruotsissa, jossa tunnustusta koskeva lainsäädäntö on samansisältöinen kuin Suomessa (Ruotsin rättegångsbalken 35 luvun 3 §),²⁰ ovat useat oikeustieteilijät pohtineet tunnustuksen suhdetta näytön riittävyyteen. Kysymys on esitetty lähinnä siinä muodossa, onko tunnustuksen arvo riittävänä todisteena lievissä rikoksissa erilainen (ts. suurempi) kuin törkeissä rikoksissa. Tähän kysymykseen ovat erilaisen vastauksen antaneet Ekelöf ja Diesen.

Ekelöfin mukaan on selvää, että tunnustuksen oikeellisuutta tarkastellaan aivan eri tavalla, kun kyse on ryöstöstä verrattuna siihen, että syyte koskee näpistystä. Epäilylle voidaan lievissä rikoksissa antaa disponointivaltaa sen suhteen, kuinka perusteellisesti asiaa on tutkittava tai miten joutuisasti epämiellyttävä prosessi saadaan loppuun.²¹ Diesen puolestaan ei hyväksy sitä, että näytön riittävyysvaatimus (beviskravet) olisi riippuvainen asian laadusta, vaan se on sama (konstant) kaikissa asioissa. Ero lievien ja muiden rikosten välillä on siinä, mikä on niissä vaadittavan selvityksen laajuus ja harkinnan laatu. Törkeissä rikoksissa ovat selvitysvaatimukset korkeammat. Niissä todistelun tulee olla vahvempaa tai kattavampaa (robust), joten tunnustuksen lisäksi tarvitaan muuta syyllisyyttä täydentävää todistelua. Käytännössä Ekelöfin ja Diesenin mielipiteiden erot eivät useimmiten johda erilaisiin lopputuloksiin, koska Dieseninkin mukaan asioissa, jotka ratkaistaan syytetyn olematta paikalla oikeudenkäynnissä, oletama (presumtion) on tunnustuksen oikeellisuus.²²

²⁰ Pykälän indispositiivisia asioita koskeva 2 momentti kuuluu: ”Är saken ej sådan som i första stycket sägs, pröve rätten med hänsyn till omständigheterna vilken verkan parts erkännande må äga som bevis.”

²¹ Ekelöf IV s. 118–119.

²² Diesen s. 86–87. Ekelöfin kanssa samaa mieltä on ollut Bolding ja Diesenin kanssa Lindell.

6. Syytetyn tunnustus ja yksinkertaistetut rikosprosessimuodot

6.1. Tuomioistuimen ulkopuoliset menettelyt

Poliisi rekisteröi vuosittain tietoonsa tulleeeksi yli 700.000 rikosta. Näistä lähes 300.000 jää selvittämättä, noin 100.000 rikoksesta annetaan rikesakko ja 200.000 rikoksesta rangaistumääräys. Lisäksi poliisi jättää syyttäjälle ilmoittamatta noin 40.000 selvitettyä rikosta ja syyttäjät puolestaan syyttämättä yli 20.000 rikosta. Käräjäoikeuksiin tulee noin 70.000 syytettä, jotka koskevat yli 130.000 rikosta.²³

Yksinkertaistettuna rikosprosessina voidaan pitää rangaistumääräysmenettelyä, rikesakkomenettelyä ja seuraamusluontoista, ROL 1: 7 ja 8:n mukaista syyttämättä jättämistä.²⁴ Kaikissa näissä menettelyissä puuttuu varsinainen asian suullinen käsittely. Vaikka mikään niistä ei välttämättä edellytä syytetyn tunnustusta, niiden käyttö keskittyy rikoksiin, jotka epäilty useimmiten tunnustaa. Rangaistumääräys- ja rikesakkomenettelyä voidaan käyttää vain vähäisiin rikoksiin eli rikkomuksiin, joista säädetty ankarin rangaistus on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Erityisesti ROL 1:8:n mukainen syyttämättä jättäminen sen sijaan voi koskea myös ankaremmin rangaistavia rikoksia. Kaikissa näissä menettelyissä on säädetty, miten epäilty voi vastustaa menettelyssä määrättyä seuraamusta. Usein tällainen menettelyn vastustaja on epäilty, joka ei tunnusta syyllisyyttään ko. tekoon.

Rangaistumääräysmenettelystä annetun lain 8 §:n mukaan rangaistusvaatimuksen saaneen on ilmoitettava syyttäjälle vastustavansa vaatimusta viikon kuluessa siitä tiedon saatuaan. Jollei rangaistusvaatimusta ole vastustettu eikä muita esteitä määräyksen antamiselle ole, syyttäjä antaa rangaistumääräyksen. Vastustettu rangaistusvaatimusasia siirtyy haastehakemuksen tekemisen jälkeen tavanomaiseen käräjäoikeuskäsittelyyn. Jos rangaistusvaatimuksen saanut on vastustanut sitä vain päiväsakon rahamäärän osalta, syyttäjä voi antaa rangaistumääräyksen vastustajan vaatimassa muodossa viemättä asiaa käräjäoikeuteen. Tällaisessa tilanteessa samoin kuin kaikissa muissa tapauksissa, joissa rangaistusvaatimusta ei ole vastustettu, olettamaksi jää, että epäilty on passiivisuudellaan tunnustanut teon taikka muuten katsonut, että paras ratkaisu on saada asia vaivatta pois päiväjärjestyksestä.

Jaakko Rautio on arvostellut rangaistusvaatimuslomaketta, jossa epäillyn kannalle on vaihtoehtoina vain ”Kiistää” tai ”Ei kiistä”. Syyttömyysolettamasta²⁵ seuraa, että epäilty voi vaieta kokonaan ja vaitiolo on tulkittava kiistämiseksi. Siksi lomakkeessa

²³ Havainnollinen kaavio rikosasioiden käsittelysuppilosta on teoksessa Rikostilanne 2003 s. 258 nimellä ”Kriminaalipoliittisen järjestelmän tapahtumavirta”.

²⁴ Sen sijaan rikosoikeudellisina ja siten rikosprosessuaalisessa järjestyksessä käsiteltävinä ei pidetä sellaisia hallinnollisia seuraamuksia kuin pysäköintivirhemaksu, ylikuormamaksu ja joukkoliikenteen tarkastusmaksu.

²⁵ Syyttömyysolettama perustuu muun muassa KP-sopimuksen 14 artiklan 2 kappaleeseen ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleeseen.

olisi oltava kiistämisen sijasta vaihtoehtoina: tunnustaa – ei tunnusta. Vaikenemistapauksessa lomakkeeseen olisi syytä merkitä epäilyn vaihtolo²⁶.

Rikesakkomenettelystä annetun lain mukaisen rikesakon poliisi voi antaa, vaikka epäilty ei tunnusta tekoaan. Lain 7 §:n 2 momentin mukaan epäillyn kiistäessä rikkomuksen esitutkinta suoritetaan rikesakon antajan harkitsemassa laajuudessa. Rikesakon antaa poliisimies. Rikesakkomääräysten antamista valvoo poliisipiirin päällikkö.

Rikesakkolain 12 §:n mukaan rikesakkomääräyksen saanut voi saattaa asian rikkomuspaikkakunnan käräjäoikeuden käsiteltäväksi viikon kuluessa määräyksen tiedoksiannosta. Käräjäoikeuskäsittelyssä rikesakko voidaan lain 16 §:n mukaan vahvistaa sellaisenaan tai rahamäärältään pienempänä, jättää tuomitsematta taikka poistaa kokonaan. Nämä ratkaisut voidaan tehdä, vaikka rikkomuksen tekijä on tunnustanut teon, jos hän vain saattaa rikesakkoasiansa käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Syyttämättä jättämistä koskevat säännökset ovat ROL 1:7 ja 8:ssa. Syyttämättä jättämispäätöksessä epäilty todetaan syylliseksi, mutta syytettyä ei nosteta. Syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen kohdehenkilö voi saattaa asian jatkokäsittelyyn syyttäjälle 30 päivän kuluessa päätöksestä tiedon saatuaan tehdyllä ilmoituksella. Tällöin syyttäjän on saatettava kysymys syyllisyydestä käräjäoikeuden ratkaistavaksi normaalissa rikosasiain käsittelyjärjestyksessä. Tekonsa tunnustaneen henkilön syyttämättä jättämisen jälkeiset jatkotoimet ovat tarpeen silloin, kun tunnustus on ymmärretty väärin tai sen antanut muuttaa jostakin syystä kantaansa.

6.2. Pääkäsittely syytetyn poissaollessa

ROL 8:11 mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan rangaistukseksi tuomita sakko-rangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus. Vastaajan poissaolo ei estä syytteen hylkäämistä. Jos vastaaja on poissaolokäsittelyyn suostunut, rangaistus voi ROL 8:12 mukaan olla enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Poissaolokäsittelyn keskeinen edellytys on, että syytetyn läsnäolo pääkäsittelyssä ei ole tarpeen asian selvittämiseksi. Asia voidaan usein selvittää luotettavasti, vaikka syytetty ei ole läsnä, jos hän on esitutkinnassa tunnustanut syytteessä tarkoitetun teon. Lakiehdotuksen perustelujen mukaan voidaan asia ratkaista vastaajaa kuulematta silloin, kun käsiteltävänä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja kun asiassa ratkaistavat muut kysymykset ovat sellaisia, että vastaajan läsnäolo ja kannanotot eivät juurikaan niiden ratkaisuun vaikuttaisi.²⁷ Näin on, kun syyllisyydestä on varma näyttö kuten rattijuopumusjutussa verenalkoholipitoisuustodistuksella.²⁸

²⁶ Rautio s. 60–61.

²⁷ HE 82/1995 vp s. 114.

²⁸ Jokela s. 308. Alkoholipitoisuuden mittaustodistus ei tietenkään riitä, jos syytetty kiistää ajaneensa autoa.

Käräjäoikeus joutuu ottamaan kantaa syytetyn läsnäolovelvollisuuteen ennen haasteen antamista. Tällöin on asiaan perehdyttävä haastehakemuksen ja usein myös esitutkintapöytäkirjan välityksellä, jotta voidaan päättää, onko asia todennäköisesti ratkaistavissa ilman syytetyn läsnäoloa. Tässä päätöksenteossa, joka siis koskee haasteen yhteydessä annettavaan pääkäsittelykutsuun liitettävää uhkaa, on olennainen kysymys, mitä syytetty on poliisille lausunut tutkittavana olevasta teosta. Ei ole harvinaista, että syytetyn lausuma on merkitykseltään epäselvä tai kieliasultaan tulkinnanvarainen. Vaikka poissaolokäsittelyn edellytys ei ole syytetyn tunnustus, sen puuttuminen merkitsee käytännössä sitä, että syytetty on kutsuttava oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti, jotta häntä voidaan kuulla todistelutarkoituksessa. Jos asiassa todennäköisesti tulee tuomittavaksi vankeusrangaistus, syytetyn kuuleminen on usein tarpeen sen selvittämiseksi, tuomitaanko ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus taikka ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalvelua. Henkilökohtaisesti kutsuttaessa syytetylle asetetaan poissaolon varalta uhkasakko (ROL 8:1).²⁹

Syytetyn poissaollessa asian käsittely eroaa normaalista kontradiktorisesta menettelystä, joten voidaan puhua Ruotsin mallin mukaisesti erityisestä poissaolokäsittelystä (utevarohandläggning). ROL 6:6.3 mukaan syytetyn (tai asianomistajan) poissaollessa tuomioistuimen on tarpeen mukaan asiakirjoista selostettava, mitä poissaoleva asianosainen on asiassa esittänyt. Tämä selostustehtävä tarkoittaa poissaolevan syytetyn esitutkintakertomuksen lukemista olennaisilta osin. Sen sijaan todistajien esitutkintakertomuksia ei saa pääkäsittelyssä lukea.³⁰

Suomessa syytetyn poissaolokäsittelyssä on ratkaistu 20 % rikosjutuista eli joka viides. Ruotsissa määrä on ollut vähän pienempi eli joka kuudes rikosjuttu.³¹

6.3. Uusi kirjallinen menettely

Lokakuun ensimmäinen päivä 2006 tulevat voimaan muun muassa ROL:n muutokset, joilla mahdollistetaan kirjallinen menettely käräjäoikeudessa tunnustetuissa teoissa (ROL 5a luku). Asia ratkaistaan tässä menettelyssä ilman pääkäsittelyä kirjallisen aiheiston perusteella käräjäoikeuden kansliassa asianosaisten läsnäolematta. Kirjallista menettelyä voidaan käyttää rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Niistä voidaan tässä menettelyssä tuomita enintään yhdeksän kuukauden pituinen (ehdollinen tai ehdoton) vankeusrangaistus (ROL 5a:1).³²

Kirjallinen menettely koskee rikoksia, jotka syytetty on tunnustanut ja joissa sekä syytetty että asianomistaja nimenomaisesti suostuvat menettelyn käyttöön. Menettely ei koske alle 18-vuotiaana tehtyjä tekoja (ROL 5a:1).

²⁹ Tavanomainen poissaolon varalta syytetylle asetetun uhkasakon määrä on pääkaupunkiseudulla nykyisin 400 euroa.

³⁰ Jokela s. 308 ja Ekelöf V s. 226.

³¹ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2003:11 s. 8 ja Ekelöf V s. 227.

³² Ks. perusteluista HE 271/2004 vp s. 41–45.

Kirjallisen käsittelyn käyttöönoton tavoitteeksi on mietinnössä ja sen pohjalta annetussa hallituksen esityksessä³³ selostettu se, että näin mahdollistetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä vaarantamatta, tunnustettuja rikosasioita varten mahdollisimman yksinkertainen menettely. Menettelyllä turvattaisiin se, että tuomiovaltaa ei siirry pois tuomioistuimelta.

Uudessa menettelyssä on haasteen yhteydessä kehotettava syytettyä ilmoittamaan määräajassa käräjäoikeudelle, tunnustaako hän syytteessä kuvatun teon ja suostuuko hän asian ratkaisemiseen ilman pääkäsittelyä (ROL 5a:2). Tunnustus on kirjallisen menettelyn ehdoton ja keskeinen edellytys. Asian ratkaisu pääkäsittelyä toimittamatta korostaa syytetyn tunnustuksen merkitystä ja tuo esiin uusia tunnustukseen liittyviä ongelmia, joita käsitellään tämän kirjoituksen loppuluvussa.

7. Tunnustuksen oikeellisuutta vaarantavia tekijöitä

Tunnustukseen todistuskeinona liittyy epävarmuustekijöitä. Tällaisia ovat ainakin kysymykset, milloin tunnustus on olemassa ja vastaako tunnustus totuutta. Näiden kysymysten selvittämiseen vaikuttavat ne syyt ja motiivit, jotka johtavat syytetyn totuutta vastaavaan tunnustukseen ja mitkä väärään tunnustukseen.

Tunnustuksen tulee olla vapaaehtoinen ja nimenomainen. Jos syytetty ilmoittaa, ettei kiistä tai halua kiistää vastapuolen esittämää, hänelle epäedullista tosideikkaa, kysymys ei ole tunnustuksesta. Kuitenkin tällaisella ilmoituksella on sama vaikutus kuin tunnustuksella eli se, että tuomioistuimen asia on vapaata harkintavaltaa käyttäen päätellä, mikä vaikutus syytetyn lausumalla todisteena on.³⁴

Syytetyn lausuma voi kielellisesti olla niin epäselvä, että siitä ei ilmene, tunnustaako hän teon syytteen mukaisena vai ei. Syytetyn tunnustus voi olla myös ristiriitainen muun hänen asiassa esittämänsä kanssa. Pääkäsittelyssä läsnäolevaa syytettyä voidaan vaatia selventämään lausumaansa. Selvennystä voi vaatia syyttäjä ja myös tuomioistuimien. Tuomioistuimen mahdollisuus on kyselyoikeutta hyväksikäyttäen vaatia syytettyä vain selventämään lausumaansa, mutta ei selvittämään syyllisyyttään muuten. Selvennyslausumaa tuomioistuimien voi vaatia syytettyltä jo vastausvaiheessa ja myös silloin, kun syytettyä pyydetään ennen pääkäsittelyä kirjallista vastausta.

Syytetty voi erehtyä sanallisesti tunnustamaan teon. Erehdys voi kohdistua teon tunnusmerkistöön liittyviin seikkoihin, teon subjektiiviseen puoleen tai vastuuvapausperusteiden olemassaoloon. Tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että syytetty ymmärtää tunnustuksen kattavan myös esimerkiksi vaatimukset, että teko on tahallinen eikä tehty hätävarjeluksessa.

OK 17:4:ssä säädetään vain tuomioistuimessa annetun tunnuksen vaikutuksesta. Se koskee kuitenkin myös muutoksenhakutuomioistuimia. Sen sijaan poliisille tai muul-

³³ Em. mietintö s. 34 ja HE 271/2004 vp.

³⁴ Tirkkonen s. 140–142.

le esitutkintaviranomaiselle annettu tunnustus ei tule arvioitavaksi tämän säännöksen mukaan vaan yleisen vapaan todistusharkinnan mukaan. Kun tuomioistuimien päätöksissä läsnä olevalta syytetyltä vaatia tunnustusta koskevan lausuman selvennystä, tällainen ei ole mahdollista, jos syytettyä ei ole velvoitettu henkilökohtaisesti päätöksentekemiseen. Tämän vuoksi ennen syytetyn haastamista poissaolon mahdollistavaan päätöksentekemiseen on syytetyn esitutkintalausuma tarkastettava siltä kannalta, onko syytetyn läsnäolo asian selvittämiseksi todella tarpeellista.

Motiiveja, miksi joku henkilö tunnustaa rikollisen teon, on monia.³⁵ Yksinkertaisin syy tunnustukselle on, että hän haluaa vain puhua totta. Totuuden tunnustamisen syytä voi olla se, että tällä tavoin henkilö saa helpotuksen syyllisyydentunteiltaan tai huonolle omatunnonaan. Hän voi myös ajatella, että tunnustaa tekonsa sen vuoksi, ettei kukaan syytön tulisi tuomitua siitä. Henkilö voi tunnustaa esitutkinnassa teon, jotta pääsisi pidätystiloista pois tai kuulustelu loppuisi. Tunnustusta voi edesauttaa se, että henkilö on otettu yhtäkkiä kiinni varhain aamulla. Pitemmällä tähtäimellä asiaa harkitseva henkilö voi tunnustaa teon lyhentääkseen edessä olevan prosessin kestoa tai saadaakseen asian kevennettyyn menettelyyn, esimerkiksi rangaistusmääräyksellä ratkaistavaksi. Tunnustukseen johtaa usein se, että epäily uskoo syyllisyytensä tulevan todistetuksi joka tapauksessa henkilötodistajilla tai muulla näytöllä, kuten teknisen tutkimuksen tuloksilla.

Väärin tuomioiden ehkäisemiseksi on tärkeää pystyä havaitsemaan tunnustuksesta, milloin se ei pidä paikkaansa. Väärä tunnustus voi olla täysin vapaaehtoinen taikka jonkin ulkoisen tekijän tai vain henkilön sisäisen ajatusmaailman aikaansaama. Väärin tunnustusten tunnistaminen vaatii psykologista silmää, mikä välttämättä ei ole jokaisen tuomarin vahva alue. Väärä tunnustus voi koskea rikosta, jonka joku toinen on tehnyt, tai rikosta, jota ei ole tapahtunut ollenkaan. Usein väärin tunnustuksen tekijä on henkisesti jollain tavoin sairas, mutta tunnustus voi olla hyvin suunnitelmallinen ja täydessä järjessä tehty.

Vapaaehtoisen väärin tunnustuksen tekijällä voi olla patologinen tarve tulla kuuluisaksi. Julkisuudessa olleisiin rikoksiin ilmaantuu silloin tällöin tunnustajia, joilla ei ole mitään tekemistä rikoksen kanssa.³⁶ Toinen sairaaloinen piirre on tarve sovittaa syyllisyydentuntoaan, joka mahdollisesti johtuu muusta teosta, sellaisella itsensä rangaistamisella, että tunnustaa teon, jota ei ole tehnyt. Skitsofrenisessä sairaudentilassa oleva henkilö ei kykene erottamaan todellisuutta mielikuvituksensa tuotteesta ja voi tunnustaa tekemäkseen luulemiaan tekoja. Sen sijaan aivan terve henkilö voi suojelakseen jotakin toista tunnustaa tämän toisen tekemän rikoksen. Suojeltava henkilö voi olla esimerkiksi sukulainen tai ystävä. On arveltu myös, että alle 15-vuotiaat voivat tunnustaa rikollisia tekoja, jotta todellinen tekijä, joka on rikosoikeudellisen vastuun ylittänyt, ei tulisi tuomituksi.

³⁵ Ekelöf V s. 54 ja Forssman s. 117–124.

³⁶ Kansainvälisesti suuren huomion 1930-luvulla saaneen Lindberghin lapsen kidnappauksen tunnusti yli 200 henkilöä. Forssman s.120.

Ulkoinen tekijä, joka voi johtaa tunnustukseen esitutkinnassa, on henkilön kokema painostus tai jonkin lupaus, kuten vapaaksi pääseminen. Väitteet poliisin epäasiallisesta tunnustuksen hankkimistavasta esitutkintakuulustelussa ovat varsin yleisiä oikeudenkäynnissä. Kun esitutkintatunnustuksella ei ole säädelyä merkitystä, se otetaan yhtenä asiassa esitettynä selvityksenä huomioon vapaan todistusharkinnan mukaan. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei kuulu, että pääkäsittelyssä syytetty tunnustaisi teon jonkinlaisen painostuksen tuloksena. Aivan poissuljettu sellainen tilanne ei kuitenkaan Suomessakaan ole, jos tuomioistuimien puuttua syyttäjän tai asianomistajan avustajan painostusluontoiseen syytetyn kuulemistapaan.

Syytetty ei välttämättä aina muista tapahtumasta mitään. Saadessaan muualta tietoa tapahtumasta hän voi ruveta epäilemään muistiaan ja luottamaan muihin tietoihin. Syytetyn ajatusmaailmassa voi tapahtua sellaista kehitystä, että hän hiljalleen alkaa uskoa tehneensä syytteenalaisen teon ja tunnustaa sen. Tunnustus ei välttämättä vastaa todellista asiantilaa.

Vaikka väärän tunnustuksen mahdollisuus ei liene kovin suuri, edellyttää sen tunnistaminen tuomioistuimessa valppautta, joka ilmenee muun tunnustusta tukevan näytön vaatimisena.

8. Tunnustuksen merkitys korvausvaatimuksen osalta

Rikosasiaan liittyy usein korvausvaatimus, joka adheesioperiaatteen mukaan käsitellään yhdessä syytteen kanssa. Rikospäätöksistä yksityisoikeudellista vaatimusta voidaan ajaa rikosasiasta erillisenä. Jos sellainen vaatimus on esitetty syyteasian yhteydessä, tuomioistuin voi ROL 3:3 nojalla määrätä, että se käsitellään erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä.

Miten käsittelyyn ja tuomioon vaikuttaa, kun syytetyn tunnustamassa asiassa korvausvaatimus esitetään syyteasian yhteydessä tai kun se esitetään erillisessä siviiliprosessissa? Tunnustamisesta vuonna 1950 väitöskirjan kirjoittanut Jouko Halila on todennut, että siviiliprosessin kohteena on täsmällisesti ilmoitettu seuraamus, rikosprosessin kohteena sen sijaan on väite tietystä kriminalisoidusta teosta. Jos rikosoikeudellisessa järjestyksessä vaaditaan vahingonkorvausta, on *ne eat iudex* -sääntöä noudatettava samoin kuin siviiliprosessissa.³⁷

Kun syytettyä ja korvausvaatimusta käsitellään yhtä aikaa, niiden molempien perusteeksi esitettyä oikeustositseikkaa ei voida näytön riittävyyden suhteen arvostella eri tavoin.³⁸ Kun näin on, on ensisijaisen tärkeää ottaa näytön riittävyyden arvioinnissa tarkastelun kohteeksi, onko syytteen ja vahingonkorvausvaatimuksen oikeustositseikat todella yhteisiä. Näin ei ole siinä tyypillisessä tapauksessa, että rikosoikeudellinen vastuu edellyttää tahallisuutta ja vahingonkorvausvastuuseen riittää tuottamus. Täl-

³⁷ Halila s. 6.

³⁸ Lappalainen s. 446.

löin voidaan saman näytön perusteella syyte hylätä ja vahingonkorvaus tuomita. Myös tuottamuskäsite on sisällöltään erilainen rikosoikeudessa ja vahingonkorvausoikeudessa. Lisäksi sopimusoikeudellisessa korvausvastuussa sovelletaan käännettä todistustaakkaa, jossa vastaajan on näytettävä, ettei hänen puolellaan ole tuottamusta, kun rikossyytteen osalta todistustaakka tuottamuksen tai tahallisuuden olemassaolosta on syyttäjällä.

Tunnustuksella on erilainen merkitys dispositiivisen korvausvaatimuksen kuin indispositiivisen syyteasian osalta. Korvausvaatimus on dispositiivinen rikosjutunkin yhteydessä esitettynä. Ongelmatilanne syntyy silloin, kun tuomioistuimien ei pidä tunnustetun oikeustositteikan olemassaoloa riittävästi näytettynä pelkällä syytetyn tunnustuksella eikä muuta näyttöä ole. Kuinka käy korvausvaatimuksen? Lappalainen on katsonut, että tuomioistuimen ratkaisun on yksittäisen oikeustositteikan osalta oltava samanlainen syytteen ja korvausvaatimuksen osalta. Jos syytetyn tunnustukselle esimerkiksi henkirikoksen osalta ei anneta riittävän näytön arvoa, samaan lopputulokseen on päädyttävä myös korvausvaatimuksen osalta.³⁹

Jos korvauskanteen esitetään rikosasian tultua ratkaistuksi, ongelmana on aikaisemman rikostuomion mahdollinen sitovuus riitaprosessissa. Kysymys on siitä, onko rikostuomiolla oikeusvoimavaikutus vai todistusvaikutus korvausratkaisuun. Molemmilla kannoilla on ollut puoltajansa, mutta nykyisin lienee vakiintunut Lappalaisen väitöskirjassaan perusteleva linja, jonka mukaan rikostuomiolla on korvauskanteen osalta todistusvaikutus. Korvauskanteessa esitetty uusi näyttö voi johtaa eri lopputulokseen kuin mihin rikosasiassa on päädytty.⁴⁰

Edellä on käsitelty vain tunnustusta. Syytetty voi kuitenkin nimenomaisesti *myöntää* rikosjutussa korvausvaatimuksen ja käyttää siten disponointivaltaansa. Tällöin kysymys ei ole oikeustositteikan riidattomuudesta ja vahingonkorvausoikeudellisen normin soveltamisesta, vaan pelkästään vaatimuksen myöntämiseen perustavasta ratkaisusta, jolla korvausvaatimus on suoraan hyväksyttävä riippumatta syyteasian lopputuloksesta.⁴¹

9. Lopuksi

Tunnustus on edelleen todisteiden kuningatar. Se on sitä myös syytetyn tunnustuksen osalta. Mutta erityisesti syytetyn tunnustuksen osalta kuningattaren valtaa on syytä valvoa ja asettaa kuningattaren oikeuille rajoja. Tunnustuksen historia on niin karmea, että vähäinkin siirtymä totuutta vastaamattoman tunnustuksen yleistymisen suuntaan nostaa kylmiä väreitä. Yleisesti ottaen syytetyn tunnustuksella on ilmeisesti tällä

³⁹ Lappalainen s. 450.

⁴⁰ Lappalainen s. 453–458. Tirkkonen on ollut lähtökohtaisesti oikeusvoimavaikutuksen kannalla ks. Tirkkonen s. 457–458.

⁴¹ Lappalainen s. 458–459.

hetkellä aineellisen totuuden esilletulon kannalta Suomen rikosprosessuaalisessa järjestyksessä oikeasuhtainen merkitys. Vääriä tunnustuksia, jotka johtavat pääkäsitelyssä väärään tuomioon, lienee vähän.

Uudessa ROL 5a luvussa säädetty voi synnyttää syytetyn tunnustukseen liittyviä ongelmia. Pelkästään kirjallinen menettely sisältää vaaran siksi, että asianosaisista erityisesti syytettyjen kyvyt ilmaista itseään kirjallisesti ovat monesti rajoitetut. Lakimiesavun käyttö jää vähäiseksi sen vuoksi, että yhteiskunnan kustantamaa oikeusapua ei tunnustettuun rikosasiaan myönnettäne. Näin ollen syytetty joutuu toimimaan omien kykyjensä varassa. Kun ilman pääkäsitelyä voitaisiin tuomita jopa yhden vuoden pituinen ehdoton vankeusrangaistus, tällaisen asian ratkaiseminen kirjallisen tunnustuksen perusteella vaarantaa syytetyn oikeusturvaa. Kun tunnustaminen pitää sisällään myös teon subjektiivisen puolen (tahallisuus, hyötymis- tai vahingoittamistarkoitus yms.) todeksi hyväksymisen, tämän asian selväksi tuleminen syytetylle on kirjallisessa menettelyssä epävarmaa. Kirjallisen käsittelyn myötä vähenee merkittävästi oikeudenkäynnin suullisuus, jota on pidetty oikeudenkäyntimenettelyn uudistuksissa yhtenä tärkeimmistä prosessiperiaatteista.

Uuden ROL 5a:3.2 mukaan asianosainen saa pääsäännöstä poiketen antaa vastauksensa ja lausumansa tuomioistuimessa suullisesti. Perustelujen mukaan tuomioistuin voisi käyttää tätä mahdollisuutta sen selvittämiseen, miten hyvin vastaaja on ymmärtänyt tunnustuksen merkityksen asiassa. Kirjallinen menettely mahdollistaa siis eräänlaisen ”pikkusuullisen” käsittelyn. Kun tällaisen kuulemisen tulos on vastapuolelle pöytäkirjaamisen kautta ilmoitettava, menettelyyn tulee epävarmuustekijöitä. Se on myös pääkäsitelyä monimutkaisempi menettely.

Tunnustuksen ja kirjalliseen menettelyyn suostumuksen kysymisen yhteydessä syytetty voidaan vaihtoehtoisesti haastaa pääkäsitelyyn.⁴² Vaikka tällä tavalla voidaan välttää toinen tiedonantokierros, asetelmaan sisältyy lievä tunnustukseen viettelyn maku. Vielä selvempi tunnustukseen taivuttelun mahdollisuus on siinä perusteluissa esitetystä tavasta, että haastemies haastetta tiedoksi antaessaan tuomarin ohjeen mukaisesti samalla ottaa syytetyltä tunnustuksen ja suostumuksen kirjalliseen menettelyyn.⁴³ Vaikka tällainen menettely rajoitettaisiin esitutkinnassa tunnustettuihin tekoihin, on se kaikissa tilanteissa kohtuuton syytetylle, joka ei etukäteen tiedä haastehakemuksen sisältöä eikä haastamishetkeä.

Asian ratkaiseminen pääkäsitelyä toimittamatta kirjallisessa menettelyssä sisältää liian suuria paineita syytetyn tunnustusinstituutioon. Myös menettelyn työnsäästöt tuomioistuimessa ovat varsin kyseenalaiset.

⁴² Mietintö s. 71.

⁴³ Mietintö s. 72.

Lähteet

- Diesen, Christian*: Bevisprövning i brottmål. Stockholm 1994.
- Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert*: Rättegång IV. 7 uppl. Stockholm 1995.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Boman, Robert*: Rättegång V. 7 uppl. Stockholm 1998.
- Forssman, Fredrik*: Prövning av erkännande. Teoksessa J. Björkman – C. Diesen – F. Forssman – P. Jonsson: Bevis. Stockholm 1997.
- Frände, Dan*: Finsk straffprocessrätt. Helsingfors 1999.
- Halila, Jouko*: Tunnustamisesta. Vammala 1950.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta (*HE 271/2004 vp*).
- Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 82/1995 vp*).
- Jokela, Antti*: Uudistuva rikosprosessi, 3 painos. Helsinki 2000.
- Lappalainen, Juha*: Todistusoikeus. Teoksessa: Prosessioikeus, s. 457–567. Helsinki 2003.
- Lappalainen, Juha*: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Vammala 1986.
- Letto-Vanamo, Pia*: Tuomioistuinmenettelyn historiaa. Teoksessa: Suomen oikeushistorian pääpiirteet, s. 28–42. Jyväskylä 1991.
- Nousiainen, Kevät*: Oikeudenkäytön modernisoituminen. Teoksessa: Suomen oikeushistorian pääpiirteet (toim. Pia Letto-Vanamo), s. 286–306. Jyväskylä 1991.
- Oikeustilastollinen vuosikirja 2002*. Tilastokeskus 2002.
- Rautio, Jaakko*: Rangaistusmääräysmenettelystä. Jyväskylä 1996.
- Rikollisuustilanne 2003*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 209. Helsinki 2004.
- Ruotzin Waldacunnan Laki*. Näköispainos vuoden 1734 vuoden laista. Porvoo 1984.
- Tirkkonen, Tauno*: Suomen rikosprosessioikeus II. 2 uud. painos. Porvoo 1972.